

המשורר כלכסיקוגרף

שיחה עם אלעזר בניועץ

מאת יפה בנימיני

(וכדומה). כך, שיש בערך הלקסיקוני כר נרחב למחקרים רבים. נאמנה עלינו עדותו של פרופ' גרשום שלום (במכתב מיום 3.7.70), שכתב לבניועץ: „הציונים הביב" ליוגרפיים המדויקים שהבאת, הם חשובים, ללא ספק, ויהיה בהם חידוש רב לעומת כל מה שהיה בידינו לפני כן“.

— תוספת הנראית לנו מזורה במקצת מתלווה לערך: מידו"ת יו של כל ספר בס"מ.

— עשיתי זאת תחילה מתוך מחשבת, כי הספר שבידי הוא ה"אקסמפלר היחיד ששרד בעולם והייתי רוצה, שלקורא יהיה מושג, איך נראה במציאות. (כידוע, הרבה מאד הושמד, ולעיתים באמת לא נשאר אלא עותק אחד). אחר כך נעשה הדבר בעקספון למן תעודת-יושר שלי. המידות מראות, שאכן היה הספר בידי. לא כתבתי שום דבר בלי לראותו ובלי ל"בדוק, ובכלל בדיקה כלולה גם הקריאה).

— נבצר ממני להבין איך אדם מסוגל לאסוף בעצמו פרטים רבים כל כך.

— לא הכל עשיתי בעצמי. עזרה לי מאד ד"ר רנאטה הוייר, שלא ספק תרמה חלק נכבד ל"עבודת הביצוע.

היא היתה היחידה, שנענתה לקריאתי מעל דפי העתונות. ר" הציעה את עזרתה הממשית. כי בעצם הגעתי לגרמניה כאדם פרטי. רק אחרי שהכנתי תכנית מפורטת על הדרך, בה הייתי רוצה לבצע את מחקרי, נתנה לי האגודה הגרמנית למחקר את עזרתה וחסותה. הם השתכנעו, כי ספרות זו שאני חוקר, היא עניין חשוב לא רק ליהודים, אלא גם לגרמנים, וכי ספרות זו היא גם חלק מתרבותם הם.

כך במישרין או בעקספון מעלה הלקסיקון את תרומתם של היהודים לספרות הגרמנית.

— מתוך שיחתנו נראה כאילו אתה מקפיד מאוד לחפש כל דבר, לדייק בכל פרט וכי עיסוק זה גורם לך הנאה מרובה. והנה ב"שיריך אני מוצאת את הקטעים הבאים: „סופי לי יספרו סופי דים: / זה לא הבק בלתי אבק / ובאבק חיינו שבק" ובשיר אחר: „ים של נייר, ים של מילים / רבוננו של עולם, על מה חיינו כלים?" האין כאן התנגשות יסתי"רה בין שני עיסוקים אלה?

— אינני מרגיש בהתנגשות זו. תדמיתו של המשורר כבעל חלר" מוה נכונה רק לחצאין, כי הוא אינו רק בעל-לומות, אלא גם איסטרטג של הלומות. הוא מוסר הלומותיו בקפידה רבה ל"עיתים תוך ספירת אותיות. הילכך אין קפדן מעצם טבעו כמשורר. עכשיו אני יכול לאמר לך, ש"אני רואה בעבודתי זו שליחות חשובה מאוד. אבל זו דרך ארוכה מאוד. ויש בה גם רגעי הייסוס וספיקות. אך הם באמת מעטים וחולפים. הגילויים השונים מעוד"דים אות: בקירתי, בד בבד עם עבודתי על הלקסיקון אני מפרסם ביוגרפיה דוקומנטארית בשני כר"כים על סמואל לובלינסקי, שהיה מסאי, מבקר היסטוריון שנון מאד, ורעיונותיו נגזלו באין מכלים. הרצל החשיבו מאוד ובי"ספרי יתפרסם לדאשונה בין ה"שאר מכתב נפלא וחשוב ביותר של הרצל. הגיליתי בעזבונו של לובלינסקי“.

הלהט בדבריו של איש-שיחי העיד בעליי על מידת התלהבותו לשליחות המדעית שהוא נטל על עצמו.

אלעזר בניועץ ידוע בארץ כ"מ שורר (*). אבל גם כמעלהי נשכחות (**). כנראה, שני עיסוקים אלו הם שאיפשרו לו להיכנס ל"גנזי העבר ולהסיח בהם מ"רוחו היוצרת.

בניועץ עומד להוציא לאור ב"קרב לקסיקון ביו"ביב" ליוגרפי, שיכלול כ"5,000 סופ"רים ממוצא יהודי, שכתבו בל"טריסטיקה בגרמנית ממנדלסון ועד ימינו.

— „סופרים ממוצא יהודי" היא הגדרה בלתי ברורה, ביחוד כש"מדובר בגרמניה, בה נגע המרת הדת טישטש את המוצא היהודי, עתים עד ללא הפך.

— לא אכנס לבעיה „מיהי יהודי", ענה לי; ברשימתי כללתי, בין אם זה מוצדק ובין אם לא, כל יוצר, שנודע לי, כי יש לו קשר, ולו גם רופף ביותר, ליהדות ולציונות. זה היה הקריטריון, לפיו הוכנסו האנשים ללקסיקון.

— במה יהיה ספרך שונה מלק"סיקונים אחרים?

— קודם כל, כולו יהיה מיוסד על חומר ארכיוני, שלא נחקר עדיין. למשל, גיליתי ארכיון של מחזות, שהועבר למערב-ברלין, אלו עותקים שהאגשו לצנזורה ל"אישור, חושפים מרחבים עצומים לחקר מידת השפעתה של היהדות על הספרות הגרמנית.

כך הוגדלה הביבליוגרפיה של כל יוצר ויוצר, לעיתים פי שלושה מזו המצויה בלקסיקונים הקיימים. מלבד זאת יכלול הלקסיקון אנשים, שלא נזכרו כלל בשום לקסיקון קיים. (ואלה מהווים כמעט מחצית הרשימה).

— מעניין לעקוב אחר שיטת רישומם של הערכים בלקסיקון החדש.

— תחילה רשימה הביוגרפית: השם, שנות החיים, הורים, עיסוק ופעילות. הרשימה נכתבה על סמך מיסמכים רבים, ש"כיסו" את מירב השנים של האדם הנחקר. עבודת החיפוש היתה מייגעת מאד. לא הוחמצה שום הזדמנות בין בכתב (בדיקת יומנים, מכתבים, פנקסיב וכד') ובין בעל-פה (פגישות עם אנשים חיים, שהכירו את האיש). אחרי הביוגרפיה בא פרק מיוחד, בו נסקר יחסו של האיש ליהדות. אם חלו חמורות ביחסי זה, הן נסקרות בדייקנות. אחר-כך מתחילה רשימת ה"עזבונו, שאחריה מראה-מקום של תמונתו (פרט חשוב בעידן הטלוויזיה!) אחר-כך ספרות ש"נכתבה על האיש בכל מקום ר"מקום: בלקסיקונים, ביומנים, ר"אפילו בהספדים, שנישאו על ה"איש.

ולבסוף החלק המרכזי — ב"ב" ליוגרפיה שלמה של כל הכתבים, לרבות מאמרים באנתולוגיות ובעתונים.

גם כאן השיטה ראויה לציון: ניתן שם הספר, השנה בה נכתב או יצא לאור, מספר העמודים, ר"לבסוף מיקור קצר ביותר של מה שאפשר למצוא בספר, כי לא תמיד השם אומר משהו. התוספת הזו, המציינת על מה דן הספר, מועילה מאד. (למשל, חשוב לדעת אם קיימים בספר מוטיבים יהודיים, או אם מצויינת בו פגישה מיוחדת

(* בין ספרי שירתו: „שיהיה לנו כמו בבית" שהופיע בשנת תשכ"ד ו„גדודים חלוצי שיבה" שיצא בשנת תשכ"ז.

(** קוראי „פנים אל פנים" יזכרו בודאי את רשימותיי על רבי יוסף רוזין מרונאצ'וב ועל אייבשיץ ר"עב"ץ.